

Covid-19 pandemisinde işitme kayıplı çocuğa sahip farklı illerdeki annelerin algılanan stres düzeyinin belirlenmesi

Şule ÇEKİÇ¹, Banu BAŞ¹, Nurten Şeyma AYGÜN², Hüsnüye KAYA², Zehra TOK², Rahime Sena YILMAZ², Özkan BARAZ², Fatih Arda ÇELİK², Huriye ACUN¹

¹Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Odyoloji Bölümü, Ankara
²Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Odyoloji Bölümü, Lisans Programı, Ankara

ÖZ

Giriş-Amaç: COVID-19 salgını tüm dünyayı etkisi altına alarak günlük yaşamda değişikliklere sebep olmuştur. Bu değişiklikler fiziksel ve psikolojik sorunları beraberinde getirmiştir. Yaşanan kısıtlamalarla birlikte eğitim ve rehabilitasyon süreçlerindeki aksamaların işitme kayıplı çocuğa sahip ebeveynler için de stres unsuru oluşturduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada COVID-19'da farklı illerdeki işitme kayıplı çocukların annelerinin algılanan stres düzeyinin belirlenmesi ve stres düzeylerinin bazı değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığının değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Gereç-Yöntem: Çalışmaya 6-14 yaş aralığında işitme kayıplı çocuğu olan, 9 farklı ilden 63 anne katılmıştır. Araştırmada; araştırmacılar tarafından oluşturulan anne ve çocuk için sosyo-demografik bilgi formu ve Algılanan Stres Ölçeği kullanılmıştır.

Bulgular: Çalışmaya katılan annelerin yaş ortalaması 35.95±6.35 yıldır. Annelerin algılanan stres düzeylerinin ortalama puanı 27.20 olarak belirlenmiştir. Pandemi sürecinde annelerin stres düzeyleri ile çocukların işitme kaybı derecesi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (p=0.449). Bireylerin yaşadığı şehirlerin büyüklükleri ile annelerin algılanan stres düzeyleri arasında da anlamlı ilişki yoktur (p=0.062) Araştırmaya katılan annelerin stres düzeyi ile eşlerinin çalışma durumu arasında ise anlamlı ilişki olduğu görülmüştür (p=0.013).

Tartışma/Sonuç: Bu çalışmada, COVID-19 pandemi döneminde farklı illerdeki işitme kayıplı çocuğa sahibi annelerin algılanan stres düzeyinin orta düzeyde olduğu tespit edilmiş, stres düzeyini etkileyen en önemli unsurun ise eşlerin çalışma durumu olduğu ortaya konmuştur. Annelerin algılanan stres düzeyi ile birçok faktörün ilişkisinin incelenmesi, pandemi döneminde işitme kayıplı çocuğa sahip ailelerin sorunlarına ışık tutacağı için, bu alana fayda sağlayacaktır.

Anahtar kelimeler: COVID-19 pandemisi, işitme kaybı, algılanan stres düzeyi

ABSTRACT

Determining the perceived stress level of mothers who have children with hearing loss in different provinces during Covid-19

Introduction-Purpose: The COVID-19 pandemic has affected the whole world and caused changes in daily life. The changes brought along physical and psychological problems. It is thought that disruptions in education and rehabilitation processes together with the limitations create stress for parents of children with hearing loss. In this study, it was aimed to determine the perceived stress level of mothers of children with hearing loss in different provinces in COVID-19 and to evaluate whether their stress levels differ according to some variables.

Materials and Methods: Sixty-three mothers from 9 different cities with children with hearing loss between the ages of 6 and 14 participated in the study. In the research; The socio-demographic information form for the mother and child, which were created by the researchers, and the Perceived Stress Scale were used.

Results: The mean age of the mothers participating in the study was determined as 35.95 ± 6.35 years. The average score of the mothers' perceived stress levels was determined as 27.20. During the pandemic process, no significant relationship was found between the stress levels of the mothers and the degree of hearing loss in the children (p = 0.449). During the pandemic process, no significant relationship was found between the size of the cities where the individuals lived and the perceived stress levels of the mothers (p = 0.062) A significant relationship was found between the stress level of the mothers participating in the study and the working status of their spouses (p = 0.013).

Discussion / Conclusion: In this study, it was determined that the perceived stress level of mothers with children with hearing loss in different provinces during the COVID-19 pandemic period was moderate. The most important factor affecting the stress level is the working status of the spouses. Examination of the relationship between the perceived stress level of the mothers who have hearing handicapped children and many related factors may be useful to identify the problems of those families during pandemic.

Keywords: COVID-19 pandemic, hearing loss, perceived stress level

Cite this article as: Çekiç, Ş., Baş, B., Aygün, N.Ş., Kaya, H., Tok, Z., Yılmaz, R.S., Baraz, Ö., Çelik, F.A., Acun, H. (2022). Covid-19 pandemisinde işitme kayıplı çocuğa sahip farklı illerdeki annelerin algılanan stres düzeyinin belirlenmesi. Turk J Audiol Hearing Res, 5(1):12-17.

GİRİŞ

Koronavirüs pandemisine yol açan COVID-19 virüsü, SARS-CoV ve MERS-CoV'unda içinde bulunduğu beta-koronavirüs ailesi içinde yer almaktadır. Salgın, ilk vakanın ortaya çıktığı 2019 yılından bugüne dek çok hızlı yayılım hızı sergileyerek kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Durum küresel bir krize dönüştüğü için Dünya Sağlık Örgütü tarafından "pandemi" ilan edilmiştir (Yıldız, 2021). Dünya genelinde bulaş hızını azaltabilmek için sosyal mesafeyi koruma, maske kullanımı ve bireysel izolasyon gibi uygulamalar hayata geçirilmiştir. Ancak yapılan bu düzenlemeler, virüsün getirdiği yıkıma ek olarak, bireysel ve toplumsal yaşamın mevcut akışında önemli farklılıklara yol açmış, toplumun tüm kesimlerini farklı düzeylerde etkilemiştir (Akoğlu & Karaaslan, 2020). Önceki salgınlardaki deneyimler ve bu konudaki literatür göz önüne alındığında; anksiyete, stres belirtileri, sağlık kaygısı ve hatta intihar salgınların psikolojik etkileri arasında yer almaktadır (Lee, 2020; Wheaton ve diğ., 2012; Wu ve diğ., 2009). COVID-19 salgınında da ilk günden itibaren; vaka sayıları, yoğun bakımdaki hasta sayıları, entübe hasta sayıları ve ölüm oranları insanlar üzerinde korku, panik, endişe, güvensizlik gibi duygusal sorunlar ortaya çıkarmıştır (Lai ve diğ., 2020). Bu süreçte etki büyüklükleri bireyden bireye değişiklik gösteriyor olsa da toplumun neredeyse her kesiminde olumsuz etkilerin izleri görülebilmektedir. Diğer taraftan bazı bireylerin daha fazla olumsuz etki altında kalacağı da aşikardır.

Normal koşullarda, sağlıklı çocuğa sahip ebeveynlere kıyasla, kronik sağlık sorunları ve/veya engellilik durumu olan çocuğa sahip ebeveynlerin kaygı ve stres durumlarının daha yüksek düzeyde olduğu bilinmektedir (Gallagher ve diğ., 1983; Doğan, 2010). Ayrıca sağlıklı çocuğa sahip olan annelerle kıyaslandığında, engelli çocuğa sahip olan annelerde psikolojik nedenlere bağlı bedensel yakınmalar, depresyon ve anksiyete bozukluğu gibi ruhsal sorunların daha sık görüldüğü bildirilmektedir (Miller ve diğ., 1992). Bütün bunlara ek olarak COVID-19 salgınının getirdiği kısıtlılıklar da göz önüne alındığında, bu ailelerde yaşanan psikolojik sorunların (en azından stres düzeyinin) daha da arttırması çok olasıdır. COVID-19 salgınıyla birlikte uygulamaya geçirilen sokağa çıkma yasakları, eğitimlerine uzaktan devam eden engelli çocukların gerek eğitim-öğretim gerekse sosyal etkileşim ve fiziksel aktivite kısıtlılıklarına bağlı olarak günlük yaşantılarını da zorlaştırmıştır (Karahana ve diğ., 2021). Diğer taraftan bu durum evde yeni düzenlemeler gerektirmesi boyutuyla değerlendirildiğinde ailelerin de süreçten doğrudan etkileneceklerini göstermektedir.

Yukarıda bahsedilen konular spesifik olarak işitme engeli açısından ele alındığında; işitme engelli çocukların ebeveynlerinin de psikiyatrik belirtiler açısından daha fazla risk altında olduğu literatürde görülmektedir (Henggeler ve diğ., 1990). Quittner ve arkadaşlarının işitme engelli çocuğa sahip annelerin sağlıklı çocuğa sahip annelerle karşılaştırılmasına dayanan çalışmasında; işitme engelinin devamlı bir stres

kaynağı olduğu belirtilmiş ve işitme engelli çocuğa sahip annelerin kontrol grubuna kıyasla daha yüksek düzeylerde stres, depresyon, kaygı belirtisi geliştirdikleri saptanmıştır (Quittner ve diğ., 1990). Ayrıca gelişim özellikleri, normal gelişim süreçleri dışında kalan çocukların ebeveynlerinin yaşadığı stres ile çocuğun gelişim durumunun doğrudan ilişkili olduğu da başka bir çalışmada (Mapp & Hudson, 1997) bildirilmiştir. Tüm bunlar göz önüne alınarak COVID-19 pandemi sürecinde spesifik olarak işitme kayıplı çocuğa sahip annelerin algılanan stres düzeylerinin nasıl bir boyutta olduğunu ortaya koymak için bu araştırma gerçekleştirilmiştir. COVID-19 pandemisinde işitme kayıplı çocuğa sahip farklı illerdeki annelerin algılanan stres düzeyinin belirlenmesi ve bazı faktörlerin annelerin algılanan stres düzeyleri ile ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Bu çalışma farklı illerde yaşayan, 6-14 yaş aralığında işitme kayıplı çocuğu olan 63 annenin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya başlamadan önce Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi etik kurulu tarafından 14.01.2021-70 karar numarası ile onay alınmıştır. Gönüllü katılımcılara çalışmanın amacı ve içeriği aktarılarak aydınlatılmış onamlarının alınması sağlanmıştır. Çalışmaya katılacak bireylerin bulunduğu iller nüfus büyüklüğü göz önüne alınarak Metropol şehirler (nüfusu 1.000.000 ve üzeri), büyük şehirler (nüfusu 500.000-1.000.000 arası) ve orta büyüklükte şehirler (nüfusu 100.000-500.000) olacak şekilde 3 kategoride değerlendirilmiştir. Katılımcılara özel eğitim ve rehabilitasyon kurumları aracılığıyla ulaşılmıştır ve toplam 9 farklı ilden annelere ulaşılarak online anket uygulanması yapılmıştır. Annelerin algılanan stres düzeyinin belirlenebilmesi ve stres düzeyinin bazı değişkenler açısından ele alınabilmesi için: (araştırmacılar tarafından oluşturulan) çocuklar için sosyo-demografik bilgi formu, (araştırmacılar tarafından oluşturulan) anneler için sosyo-demografik bilgi formu ve Algılanan Stres Ölçeği Anketi kullanılmıştır.

Anne ve çocuk için sosyo-demografik bilgi formu: Araştırmacılar tarafından hazırlanan bilgi formunda çocuğun yaşı, yaşadığı şehir, kullandığı işitme cihazı, ne zamandır işitme cihazını kullandığı, işitme kaybının derecesi, ders dinlerken yardımcı ekipman kullanıp kullanmadığı gibi önemli faktörler sorgulanırken anneye yönelik olarak yaş, eğitim durumu, anne ve babanın çalışma durumu, çocuk sayısı ve toplam gelir düzeyi incelenmiştir.

Algılanan stres ölçeği: Cohen, Kamarck ve Mermelstein tarafından 1983'te, insan hayatına bir çok durumda doğrudan etki eden stres düzeyinin belirlenmesi amacıyla geliştirilmiştir (Cohen ve diğ., 1983). Mehmet Eskin ve arkadaşları tarafından 2013 yılında Türkçe'ye çevrilmiştir (Eskin ve diğ., 2013). Çalışmamızda 14 maddeden oluşan versiyonu kullanılmıştır. Maddeler 0 (hiçbir zaman) ile 4 (çok sık) arasında değişen puanlama sistemi kullanılarak değerlendirilmektedir. Maddelerden 7'si tersten puanlanmaktadır. Toplam alınan puan 0-56 arasındadır. Ölçek hem toplam puan hem de alt ölçek

puanları açısından değerlendirilmekte, toplam puanın yüksek olması algılanan stresin yüksek olduğu anlamına gelmektedir (Eskin ve diğ., 2013). Değerlendirmede 11-26 arası puan alanlar düşük, 27-41 arası puan alanlar orta ve 42-56 arası puan alanlar yüksek stres grubu olarak kategorize edilebilmektedir (Baltaş ve diğ., 1998).

İstatistiksel analiz

Analizler için *Statistical Package for the Social Sciences version 21.0* (SPSS, IBM Corporation; Armonk, NY, USA) programı kullanılmıştır. Bu çalışmada nitel veriler frekans (yüzde) ifadeleri ile sunulmuştur. Veriler normal dağılım göstermediği için değişkenler arasındaki ilişkiler non-parametrik analiz yöntemlerinden “ki-kare” testi ile incelenmiştir. Elde edilen veriler $p < 0.05$ anlamlılık düzeyine göre değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Bu çalışmada değerlendirilen toplam 63 işitme engelli çocuğun 32'si (%50.8) koklear implant, 26'sı (%41.2) işitme cihazı, 3'ü (%4.8) bimodal cihaz (koklear implant+işitme cihazı) ve 2'si (%3.2) beyinsapı implantı kullanıcısıdır.

Çalışmaya katılan annelerin yaş ortalaması 35.95 ± 6.35 yıldır (minimum=21 yıl, maksimum=52 yıl). İşitme kayıplı çocuğa sahip annelerin algılanan stres düzeylerinin genel ortalama puanı 27.2 olarak belirlenmiştir. Değerlendirilen 63 anneden 32'sinin (%50.8) düşük düzeyde, 29'unun (%46) orta düzeyde ve 2'sinin (%3.2) yüksek düzeyde stres özellikleri sergilemişlerdir. Toplamda 63 katılımcıların illere göre sayıları; Hatay 22, Konya 15, Ankara 15, Eskişehir 3, Kayseri 3, Mersin 2, Kütahya 1, Rize 1 ve Gaziantep 1, şeklinde dağılım göstermiştir. Annelerin yaşadığı şehirlerin büyüklükleri göz önüne alınarak bu şehirlerle göre annelerin algılanan stres düzeyleri tanımlayıcı bir şekilde Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Şehirlerin büyüklüklerine göre bu şehirlerdeki annelerin algılanan stres düzeyleri

		Annelerin Stres Düzeyi			Toplam N (%)
		Düşük n (%)	Orta n (%)	Yüksek n (%)	
Nüfus Büyüklüğüne Göre Şehirler	Metropol n (%)	31 (%53.4)	26 (%44.8)	1 (%1.7)	58 (%100)
	Büyük n (%)	-	3 (%75)	1 (%25)	4 (%100)
	Orta n (%)	1 (%100)	-	-	1 (%100)
	Toplam N (%)	32 (%50.8)	29 (%46)	2 (%3.20)	63 (%100)

Pandemi sürecinde yapılan bu çalışmada, yapılan ki-kare analizlerine göre; araştırmaya katılan bireylerin yaşadığı şehirlerin nüfusa göre büyüklükleri ile annelerinin algılanan stres düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır ($\chi^2 = 20.22$, $sd = 16$, $p=0.21$).

Araştırmaya katılan 63 çocuğun 6'sı (%9.5) yardımcı dinleme cihazı kullanmakta, 57'si (%90.5) sadece işitme cihazı, koklear implant veya beyinsapı implantı kullandığı halde herhangi bir ek yardımcı dinleme cihazı kullanmamaktadır. Yardımcı cihaz kullanma durumu ve bu çocukların annelerin algılanan stres düzeyleri tanımlayıcı bir şekilde Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Çocukların yardımcı cihaz kullanımı durumuna göre annelerin algılanan stres düzeyleri

		Annelerin Stres Düzeyi			Toplam N (%)
		Düşük n (%)	Orta n (%)	Yüksek n (%)	
Yardımcı Cihaz Kullanımı	Hayır n (%)	29 (%50.9)	26 (%45.6)	2 (%3.5)	57 (%100)
	Evet n (%)	3 (%50)	3 (%50)	-	6 (%100)
	Toplam N (%)	32 (%50.8)	29 (%46)	2 (%3.2)	63 (%100)

Yapılan ki-kare analizlerine göre; araştırma kapsamında değerlendirilen çocukların yardımcı dinleme cihazı kullanımı ile annelerin algılanan stres düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır ($\chi^2 = 0.42$, $sd = 2$, $p=0.8$).

Araştırmaya katılan çocukların işitme kaybı dereceleri değerlendirme formunda bulunan sorularla belirlenmiştir. Bu soruya tam olarak cevap verebilen 39 bireyin verilerine göre; 39 çocuktan 2'si (%5.1) hafif derecede, 7'si (%17.9) orta derecede, 4'ü (%10.3) orta-ileri derecede, 10'u (%25.7) ileri derecede ve 16'sı (%41) çok ileri derecede işitme kayıplıdır. Çocukların işitme kaybı dereceleri ve bu çocukların annelerin algılanan stres düzeyleri tanımlayıcı bir şekilde Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Çocukların işitme kaybı derecelerine göre annelerin algılanan stres düzeyleri

		Annelerin Stres Düzeyi			Toplam N (%)
		Düşük n (%)	Orta n (%)	Yüksek n (%)	
İşitme Kaybı Dereceleri	Hafif Derece İşitme Kaybı n (%)	2 (%100)	-	-	2 (%100)
	Orta Derece İşitme Kaybı n (%)	4 (%57.1)	3 (%42.9)	-	7 (%100)
	Orta-İleri Derece İşitme Kaybı n (%)	3 (%75)	1 (%25)	-	4 (%100)
	İleri Derece İşitme Kaybı n (%)	4 (%40)	6 (%60)	-	10 (%100)
	Çok İleri Derece İşitme Kaybı n (%)	7 (%43.8)	7 (%43.8)	2 (%12.5)	16 (%100)
	Toplam N (%)	20 (%51.3)	17 (%43.6)	2 (%5.1)	39 (%100)

Yapılan ki-kare analizlerine göre; araştırmada değerlendirilen çocukların işitme kaybı derecesi ile annelerin stres düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($\chi^2 = 7.84$, $sd = 8$, $p=0.44$). Ancak diğer taraftan yüksek stres seviyesine sahip olan annelerin çocuklarının çok ileri derecede işitme kaybı olması dikkat çekicidir.

Araştırmaya katılan çocukların babalarının pandemi sürecinde çalışma durumları kategorik olarak incelenmiştir. Çalışma kapsamında değerlendirilen işitme kayıplı çocukların babalarının çalışma durumuna göre annelerinin algılanan stres düzeyleri Tablo 4'te tanımlayıcı bir şekilde sunulmuştur.

Tablo 4. Babaların çalışma durumuna göre annelerin algılanan stres düzeyleri

		Annelerin Stres Düzeyi			Toplam N(%)
		Düşük n (%)	Orta n (%)	Yüksek n (%)	
Babanın Çalışma Durumu	Kısa Çalıştım n (%)	3 (%25)	9 (%75)	-	12 (%100)
	Evden Çalıştım n (%)	1 (%50)	1 (%50)	-	2 (%100)
	Tam Zamanlı Çalıştım n (%)	26 (%65)	14 (%35)	-	40 (%100)
	İşten Çıkarıldım n (%)	2 (%22.2)	5 (%55.6)	2 (%22.2)	9 (%100)
	Toplam N (%)	32 (%50.8)	29 (%46)	2 (%3.2)	63 (%100)

Yapılan ki-kare analizlerine göre; araştırmaya katılan annelerin algılanan stres düzeyi ile eşlerinin çalışma durumu arasında anlamlı bir ilişki ($\chi^2 = 16.17$, $sd = 6$, $p=0.01$) bulunmaktadır.

Yukarıdaki bulgulara ek olarak bu araştırma kapsamında incelenen diğer bazı faktörler ve bunların annelerin algılanan stres düzeyleri ile ilişkileri şu şekildedir: Çalışma kapsamında değerlendirilen çocukların yaşları ile annelerinin algılanan stres düzeyleri arasındaki ilişki ($\chi^2 = 5.42$, $sd = 4$, $p=0.24$), araştırmaya katılan annelerin yaşı ile algılanan stres düzeyi arasındaki ilişki ($\chi^2 = 2.38$, $sd = 4$, $p=0.66$), çocukların cihaz kullanım süreleri ile annelerinin algılanan stres düzeyleri arasındaki ilişki ($\chi^2 = 2.84$, $sd = 4$, $p=0.58$), araştırmaya katılan annenin çalışma durumu ile algılanan stres düzeyi arasındaki ilişki ($\chi^2 = 3.84$, $sd = 4$, $p=0.76$), pandemi sürecinde ailelerin toplam gelir durumu ve annelerin algılanan stres düzeyleri arasındaki ilişki ($\chi^2 = 2.87$, $sd = 4$, $p=0.29$), istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde değildir.

TARTIŞMA

Bu çalışmada COVID-19 salgını sürecinde işitme kayıplı çocukların annelerinin, algılanan stres düzeyleri belirlenmiş, bazı faktörlerin bu düzeyler ile ilişkisi ortaya konmuştur. Ayrıca

farklı nüfus büyüklüklerine sahip şehir profilleri de analizler sırasında göz önüne alınmıştır. Çalışma sonuçları; pandemi sürecinde işitme kayıplı annelerin algıladıkları stres düzeyi ile buldukları şehrin büyüklüğünün, çocuklarının yardımcı dinleme cihazı kullanıp kullanmamasının ve çocukların işitme kaybı derecelerinin ilişkili olmadığını göstermiştir. Bu süreçte eşlerin çalışma durumunun annelerin algıladıkları stres düzeyiyle anlamlı bir ilişki göstermesi ise çalışmanın önemli sonuçlarından biridir. Bu sonuç işitme engelli çocuğa sahip annelerin algılanan stres düzeyleri incelenirken aile dinamiklerinin de göz önünde bulundurulmasının önemine işaret etmektedir. Diğer taraftan, özellikle ileri- çok ileri derecede işitme kayıplı çocukların annelerinde daha yüksek stres düzeyi tespit edilmiş olması, bu çalışmanın dikkat çekici bulgularından bir diğeridir. Her ne kadar değerlendirilen birey sayısı kısıtlı olsa da bu bulgu ile; işitme engeli bulunan çocukların ailelerinin psikiyatrik belirtiler açısından normal popülasyona kıyasla daha fazla risk altında olduklarını (Henggeler ve diğ., 1990), bu ailelerin daha yüksek düzeylerde stres, depresyon, kaygı belirtisi geliştirdiklerini (Quittner ve diğ., 1990) bildiren literatüre farklı bir boyut eklenmektedir. Gelecekteki çalışmaların gruplarda daha çok bireylere yer verilerek yapılması bu konunun tam anlamıyla aydınlatılmasını olanaklı kılacaktır.

Stres; kişileri özellikle depresyon gibi psikolojik rahatsızlıklara yatkın hale getirebilen bir faktördür (Kendler ve diğ., 1999). Bazı çalışmalar, salgın süreçlerinde kişilerin anksiyete ve depresyon gibi olumsuz duygusal durumlar yaşadığını göstermiştir (Van Bortel ve diğ., 2016; Liao ve diğ., 2014). Diğer taraftan çocuğun normal gelişimi dışında gösterdiği gelişimsel sürecin ebeveynin yaşadığı stres ile birebir bağlantılı olduğu bilinmekte (Louie ve diğ., 2017), pediatrik grupta görülen işitme kayıplarının, pandemi öncesindeki dönemlerde de, ebeveynler için zorlayıcı olduğu kolaylıkla tahmin edilebilmektedir. Güncel ve global bir süreç olarak pandemi döneminde ise koklear implantlı çocukların ebeveynleri ile yapılan bir çalışmada; ebeveynlerin %88'i COVID-19 pandemi sürecinin kendileri için rahatsızlık verici olduğunu, %67'sinin evde kalma kısıtlamasının, davranışsal değişikliklere sebebiyet verdiğini bildirdiği ortaya konmuştur (Ayas ve diğ., 2020). Bu çalışma kapsamında tespit ettiğimiz, işitme kayıplı çocukların annelerinin bir kısmının COVID-19 pandemisi döneminde yoğun stres altında olması, böylesi süreçlerde farklı engel grubunda yer alan çocukların ailelerinin bu bağlamda da desteklenmesinin önemini göstermektedir.

Chen ve arkadaşları, görme veya işitme engelli çocukların ebeveynleri ile yaptıkları bir çalışmada ebeveynlerin çalışma durumlarının stres düzeyleri ve ruh sağlıkları açısından anlamlı bir fark oluşturmadığını ifade etmişlerdir (Chen ve diğ., 2020). Çalışmamızda, COVID-19 pandemi süresince annenin çalışma durumunun algılanan stres düzeyiyle anlamlı bir ilişkisi olmadığı fakat babanın çalışma durumunun annenin algıladığı stres düzeyiyle anlamlı bir ilişkisi olduğu saptanmıştır. Literatürde, ailelerdeki düşük gelir düzeyine bağlı olarak yaşanan stresin

anlamli bir şekilde arttığı (Doğan, 2010; Mapp & Hudson, 1997; Fişek & Scherler, 1996; Ören & Aydın 2020), hatta COVID-19 salgını sürecinde evde kalma kısıtlamasında, düşük gelirli ailelerin stres açısından daha fazla risk atıldan olduğu (Valentino-DeVries ve diğ., 2020) belirtilmektedir. Çalışmamıza dahil olan annelerin büyük bir bölümü çalışmıyor ve ev hanımıydı. Bu bilgilerden yola çıkarak, aile gelirinin babanın çalışmasıyla sağlanması durumu da göz önüne alındığında; pandemi sürecinde eşi işten çıkarılan 2 annenin yüksek stres düzeyi göstermesinin sebeplerinden birinin maddi olanaklar olabileceği düşünölmektedir.

Bu çalışma kapsamında araştırmacıların bağlantıda oldukları özel eğitim ve rehabilitasyon kurumları aracılığıyla toplam 9 farklı ilden annelere ulaşılmıştır. Ulaşılan bireylerin buldukları şehirler nüfus büyüklüklerine göre kategorize edilerek analizlere dahil edilmiştir. Daha önce yapılan bir araştırmada kalabalık, gürültülü ve trafik yoğunluğunun fazla olduğu büyük şehirlerde yaşayan bireylerin stres düzeylerinin, daha küçük şehirlerde yaşayan kişilere oranla yüksek olduğu bildirilmiştir (Gümüstekin & Gültekin, 2015). Başka bir çalışmada da COVID-19 pandemi sürecinde bölgesel olarak ekonomik, sağlık ve güvenlik tedbirlerinin yeterliliği ve bunlara göre bireylerin anksiyete düzeyinin farklılık gösterip göstermediği incelenmiş, bireyler arası anksiyete düzeyinin anlamlı olarak farklılık gösterdiği saptanmıştır (Erdoğdu ve diğ., 2020). Yine aynı çalışmanın sonuçları, COVID-19 pandemisi boyunca ihtiyaçlara ulaşmada eşitsizlik, işsizlik ve yoksulluk gibi ekonomik faktörlere değinen önceki çalışmaların bulgularıyla (Van Lancker & Parolin 2020; Islam& Siddika, 2020; Platt & Warwick, 2020) benzerlik göstermiştir. Biz de bu çalışmada farklı şehirlerde yaşayan işitme kayıplı çocuk annelerinin COVID-19 pandemisinde algıladıkları stres düzeylerinin, şehirlerin nüfus yoğunluğuna göre farklılık göstermediğini tespit ettik. Her ne kadar nüfusa göre yaptığımız kategoride verilerimiz gruplar arasında eşit dağılmıyor olsa da; pandemi sürecinde kısıtlamaların tüm şehirlerde benzer kurullarla uygulanmasının, yaşanan zorlukların tüm şehirlerdeki anneleri etkilemiş olmasının bu sonucu doğurmuş olabileceğini düşünmekteyiz. Nüfus yoğunluğunu göz önüne alarak yapılacak daha geniş örneklemlili çalışmalar bu konuda daha fazla bilgi sahibi olmamızı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Akoğlu, G., Karaaslan, B. (2020). COVID-19 ve izolasyon sürecinin çocuklar üzerindeki olası psikososyal etkileri . İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 5(2), 99-103. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ikcusbfd/issue/55773/736666>
- Ayas, M., Ali Al Amadi, A., Khaled, D., & Alwaa, A. M. (2020). Impact of COVID-19 on the access to hearing health care services for children with cochlear implants: a survey of parents. *F1000Research*, 9, 690. <https://doi.org/10.12688/f1000research.24915.1>
- Baltaş, Z., Atakuman, Y. Ve Duman, Y. (1998) "Standardization of the perceived stress scale: perceived stress in turkish middle managers", Stress and Anxiety Research Society, 19th International Conference: İstanbul.
- Chen, S. Q., Chen, S. D., Li, X. K., & Ren, J. (2020). Mental health of parents of special needs children in China during the covid-19 pandemic. *International journal of environmental research and public health*, 17(24), 9519. <https://doi.org/10.3390/ijerph17249519>

Bu çalışmanın temel limitasyonu, Algılanan Stres Ölçeği Anketi sorularını cevaplarırken annelerden son 1 aylık yaşantılarını göz önüne almalarının istenmiş olması rağmen yanıtların önceki yaşantılardan ne denli etkilendiğinin değeriendirilememiş olmasıdır. Çalışmanın pandemi döneminde dizayn edilmiş olması nedeniyle bu kısıtlılıkla karşı karşıya kalınmıştır. Gelecek çalışmalar daha uzun soluklu daha fazla sayıda stres değeriendirme aracı içerecek şekilde dizayn edilebilir.

SONUÇ

Bu çalışmada, COVID-19 pandemi döneminde farklı illerdeki işitme kayıplı çocuğa sahibi annelerin algılanan stres düzeyinin orta düzeyde olduğu tespit edilmiş, stres düzeyini etkileyen en önemli unsurun ise eşlerin çalışma durumu olduğu ortaya konmuştur. Annelerin algılanan stres düzeyi ile birçok faktörün ilişkinin incelenmesi, pandemi döneminde işitme kayıplı çocuğa sahip ailelerin sorunlarına ışık tutması açısından çok önemlidir. Bu çalışmanın sonuçları, işitme engelli çocukların ebeveynlerinin, özellikle pandemi gibi kriz dönemlerinde bir çok farklı yönden de desteklenmesi gerekebileceğine işaret etmektedir .

Ethics Committee Approval: This study was approved by Ankara Yıldırım Beyazıt University ethics committee with the decision number 14.01.2021-70.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept - N.Ş.A., H.K., Z.T. Ö.B.; Design - Ş.K, B.B.; Supervision -Ş.K., B.B.; Resources- Ş.K.,B.B.; Data Collection and/or Processing - N.Ş.A., R.S.Y., H.A.; Analysis and/or Interpretation - Z.T., Ö.B.; Literature Search - H.K., H.A., F.A.Ç.; Writing Manuscript - N.Ş.A., Ş.Ç.

Conflict of Interest: No conflict of interest.

Financial Disclosure: None.

Presedent: This study was presented as an oral presentation at the 2021 Marmara Audiology Days.

Etik Kurul Onayı: Bu çalışma için Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi etik kurulu tarafından 14.01.2021-70 karar numarası ile onay alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir -N.Ş.A., H.K., Z.T. Ö.B.; Tasarım - Ş.K, B.B.; Denetleme - Ş.K., B.B. Kaynaklar -Ş.K.,B.B.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi - N.Ş.A., R.S.Y., H.A. ; Analiz ve/veya Yorum - Z.T., Ö.B.; Literatür Taraması - H.K., H.A., F.A.Ç.; Yazıyı Yazan - N.Ş.A., Ş.Ç.

Çıkar Çatışması: Yoktur.

Finansal Destek: Finansal destek kullanılmamıştır.

Sunum: Bu çalışma 2021 Marmara Odyoloji Günlerinde sözel bildiri olarak sunulmuştur.

Cohen, S., Kamarck, T., & Mermelstein, R. (1983). A global measure of perceived stress. *Journal of health and social behavior*, 24(4), 385-396.

Doğan, M. (2010). İşitme Engelli Çocuğu Olan ve Olmayan Ana-Babaların Stres, Depresyon ve Sürekli Kaygı Belirtileri Yönünden Karşılaştırılması. *International Journal of Early Childhood Special Education* , 2 (3) , 231-246 . DOI: 10.20489/intjese.107972

Erdoğdu, Y., Koçoğlu, F., & Sevim, C. (2020). COVID-19 pandemisi sürecinde anksiyete ile umutsuzluk düzeylerinin psikososyal ve demografik değışkenlere göre incelenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23.

Eskin, M., Harlak, H., Demirkıran, F., & Dereboy, Ç. (2013, October). Algılanan stres ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: güvenilirlik ve geçerlik analizi. In *New/Yeni Symposium Journal* (Vol. 51, No. 3, pp. 132-140).

Fişek, G. O., & Scherler, H. R. (1996). Toplumsal değışim ve eşler: Cinsiyet senaryolarının sınırlarını genişletme amaçlı bir terapi yaklaşımı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 11(36), 1-11.

Gallagher, J. J., Beckman, P., & Cross, A. H. (1983). Families of handicapped children: sources of stress and its amelioration. *Exceptional children*, 50(1), 10-19. <https://doi.org/10.1177/001440298305000102>

- Gümüstekin, G., Gültekin, F. (2015). Stres kaynaklarının kariyer yönetimine etkileri . Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , (23) , . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/dpusbe/issue/4765/65489>
- Henggeler, S. W., Watson, S. M., Whelan, J. P., & Malone, C. M. (1990). The adaptation of hearing parents of hearing-impaired youths. *American annals of the deaf*, 135(3), 211–216. <https://doi.org/10.1353/aad.2012.0516>
- Islam, M. D., & Siddika, A. (2020). COVID-19 and Bangladesh: A study of the public perception on the measures taken by the government.
- Karahan, S., Parlak, Ş. Y., Demiröz, K., Kaya, M., & Kayhan, N. (2021). Annelerin Koronavirüs (COVID-19) Sürecinde Özel Gereksinimli Çocuklarının Problem Davranışları İle Baş Etme Deneyimleri. *Publishing Manager/Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Anı Publishing Education and Consultancy Advertisement Stationary Industry Trade Co. Ltd. in the name of Anı Yayıncılık Eğitim ve Danışmanlık Reklam Kırtasiye Sanayi Ticaret Ltd. Şti. adına Özer DAŞCAN*, 79.
- Kendler, K. S., Karkowski, L. M., & Prescott, C. A. (1999). Causal relationship between stressful life events and the onset of major depression. *The American journal of psychiatry*, 156(6), 837–841. <https://doi.org/10.1176/ajp.156.6.837>
- Lai, J., Ma, S., Wang, Y., Cai, Z., Hu, J., Wei, N., Wu, J., Du, H., Chen, T., Li, R., Tan, H., Kang, L., Yao, L., Huang, M., Wang, H., Wang, G., Liu, Z., & Hu, S. (2020). Factors associated with mental health outcomes among health care workers exposed to coronavirus disease 2019. *JAMA network open*, 3(3), e203976. <https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2020.3976>
- Lee S. A. (2020). Coronavirus Anxiety Scale: A brief mental health screener for COVID-19 related anxiety. *Death studies*, 44(7), 393–401. <https://doi.org/10.1080/07481187.2020.1748481>
- Liao, Q., Cowling, B. J., Lam, W. W., Ng, D. M., & Fielding, R. (2014). Anxiety, worry and cognitive risk estimate in relation to protective behaviors during the 2009 influenza A/H1N1 pandemic in Hong Kong: ten cross-sectional surveys. *BMC infectious diseases*, 14, 169. <https://doi.org/10.1186/1471-2334-14-169>
- Louie, A. D., Cromer, L. D., & Berry, J. O. (2017). Assessing parenting stress: Review of the use and interpretation of the parental stress scale. *The Family Journal*, 25(4), 359-367.
- Mapp, I., & Hudson, R. (1997). Stress and coping among African American and Hispanic parents of deaf children. *American annals of the deaf*, 142(1), 48–56. <https://doi.org/10.1353/aad.2012.0217>
- Miller, A. C., Gordon, R. M., Daniele, R. J., & Diller, L. (1992). Stress, appraisal, and coping in mothers of disabled and nondisabled children. *Journal of pediatric psychology*, 17(5), 587–605. <https://doi.org/10.1093/jpepsy/17.5.587>
- Ören, B., Aydın, R. (2020). Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerde Bakım Veren Yükü ve Depresyon Durumlarının İncelenmesi . Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi , 7 (3) , 302-309 . DOI: 10.34087/cbusbed.682392
- Platt, L., & Warwick, R. (2020). Are some ethnic groups more vulnerable to COVID-19 than others. *Institute for fiscal studies*, 1.
- Quittner, A. L., Glueckauf, R. L., & Jackson, D. N. (1990). Chronic parenting stress: moderating versus mediating effects of social support. *Journal of personality and social psychology*, 59(6), 1266–1278. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.59.6.1266>
- Valentino-DeVries, J., Lu, D., & Dance, G. J. (2020). Location data says it all: Staying at home during coronavirus is a luxury. *The New York Times*, 3.
- Van Bortel, T., Basnayake, A., Wurie, F., Jambai, M., Koroma, A. S., Muana, A. T., Hann, K., Eaton, J., Martin, S., & Nellums, L. B. (2016). Psychosocial effects of an Ebola outbreak at individual, community and international levels. *Bulletin of the World Health Organization*, 94(3), 210–214. <https://doi.org/10.2471/BLT.15.158543>
- Van Lancker, W., & Parolin, Z. (2020). COVID-19, school closures, and child poverty: a social crisis in the making. *The Lancet. Public health*, 5(5), e243–e244. [https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(20\)30084-0](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(20)30084-0)
- Wheaton, M. G., Abramowitz, J. S., Berman, N. C., Fabricant, L. E., & Olatunji, B. O. (2012). Psychological predictors of anxiety in response to the H1N1 (swine flu) pandemic. *Cognitive Therapy and Research*, 36(3), 210-218.
- Wu, P., Fang, Y., Guan, Z., Fan, B., Kong, J., Yao, Z., Liu, X., Fuller, C. J., Susser, E., Lu, J., & Hoven, C. W. (2009). The psychological impact of the SARS epidemic on hospital employees in China: exposure, risk perception, and altruistic acceptance of risk. *Canadian journal of psychiatry. Revue canadienne de psychiatrie*, 54(5), 302–311. <https://doi.org/10.1177/070674370905400504>
- Yıldız, Mustafa. (2021). COVID-19 öncesi ve süresince dünya sağlık örgütü: hazırlıklar, çabalar ve eleştiriler. 1. 88-102. https://www.researchgate.net/publication/348922785_COVID-19_Oncesi_ve_Suresince_Dunya_Saglik_Orgutu_Hazirlıklar_Cabalar_ve_Elestiriler